

Ayollar huquqlarini xalqaro-huquqiy himoya qilish

Nematova Nilufar Qayimovna

NavDPI, Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari
va huquq ta'limi kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ayollar huquqlarini maxsus himoya qilishga qaratilgan xalqaro va milliy huquqiy asos hamda mexanizmlar, bugungi kunda ayollar huquqlari tushunchasi vujudga kelganligini hamda bu tushuncha asosida inson huquqlarining alohida sohasi shakllanganligi.

Kalit so'zlar: BMT, diskriminatsiya, inson huquqlari, sessiya, fuqaro, konferensiya, gender tengligi, ayollar huquqlari, tazyiq, erkinlik, gender siyosati

Inson huquqlari muammosi bugungi kunda jahon hamjamiyatining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, terrorizm, ekstremizm xurujlari kuchaygan XXI asrda bunday huquqlarni ta'minlash nafaqat alohida davlatlar uchun, balki keng xalqaro hamjamiyat uchun xam birinchi darajali vazifalarga aylanmoqda. Shu maqsadda xalqaro hujjatlar ishlab chiqilmoqda va qabul qilinmoqda, davlatlar xalkaro mexanizmlarni yaratmoqdalar. Chunki, bugun kun voqeligi davlatlar va xalqaro tashkilotlarga mazkur muammolarga yanada jiddiy yondashish lozimligini ko'rsatmoqda. Inson huquqlari muammosi hozirgi vaqtdagi eng jiddiy muammolar qatoriga kiradi. Bunday huquqlarning universal tusga egaligi ushbu muammoni dunyodagi barcha mamlakatlar uchun ham umumiy ahamiyatga molik qilib qo'yadi, chunki inson huquqlari buzilmaydigan mamlakatning o'zini topish qiyindir. Xotin-qizlarning huquqlariga rioya qilinishi sohasida vujudga kelgan vaziyat jahon hamjamiyatini qattiq tashvishga solmoqda. Ayollarning erkaklar bilan huquqiy tengligiga erishish borasidagi muayyan yutuqlarga qaramasdan, ayollar uchun haqiqiy tenglik

hali ham baribir orzuligicha qolib kelmoqda. Ular huquqlarining cheklanishi va xo‘rlanishida namoyon bo‘layotgan kamsitish hollari ana shundan dalolat beradi.

O‘zbekistonda xotin-qizlarga bo‘lgan munosabat, ularning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Prezident Shavkat Mirziyoev o‘zining chiqishlarida bu masalaga doimiy ravishda e‘tibor qaratib kelgan. Xususan, 2021-yil 22-fevral kuni BMTning Inson huquqlari bo‘yicha 46-sessiyasidagi nutqida shunday degan edi: “Gender siyosati masalalari borasida mamlakatning ijtimoiy-siyosiy hayotida va ishbilarmonlik sohasida ayollarning rolini tubdan oshirishga qaratilgan ishlarni qat’iy davom ettiriladi”¹.

Mamlakat qonunchiligida shaxsni kamsitadigan qoidalarga yo‘l qo‘yilmagan. Aksincha, barcha qonunchilik hujjatlari Konstitutsiyadagi barcha fuqarolarning bir xil huquq va erkinliklarga ega bo‘lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishidan qat’iy nazar, qonun oldida tengligi haqidagi qoidalarni rivojlantiradi va aniqlashtiradi. Ayollar huquqlari inson huquqlarining tarkibiy va ajralmas qismi hisoblanib, ayollarning jinsiy va boshqa o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, maxsus xalqaro va milliy hujjatlarda aks etgan huquqlari hisoblanadi. Ayollarning huquqlari bo‘linmasdir va u alohida huquqlar bilan birga fuqarolik, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy huquqlarning barchasini o‘z ichiga oladi va ularni birbiridan ajratib bo‘lmaydi. Bunga BMT Nizomining 55-moddasi s bandida: “inson huquqlariga, kishilarning irqi, jinsi, tili va dinidagi tafovutlaridan qat’iy nazar, hammaning asosiy erkinliklariga umumhurmat bilan qarash va ularga rioya qilishga ko‘maklashadi”² deb aytilgan qoidani misol keltirish mumkin.

1993-yil Venada bo‘lib o‘tgan Inson huquqlari bo‘yicha butunjahon konferensiyasi o‘z Deklaratsiyasi va Harakat dasturida insoniyat tarixida birinchi marta “inson, ayollar va qizlar huquqlari insonning umumiy huquqlarining ajralmas, tarkibiy va bo‘linmas qismi” ekanligini

¹ <https://www.gazeta.uz/oz/2021/02/22/un-human-rights/>

² <https://uz.wikipedia.org/wiki/>

e'lon qildi. Shuning uchun ichki (milliy), mintaqaviy va xalqaro darajalarda siyosiy, fuqarolik, iqtisodiy, jamoatchilik va madaniy hayotda ayollarning to'liq va tengma-teng ishtirokiga erishishi, shuningdek, jinsiga qarab diskriminatsiya(kamsitish)larning barcha ko'rinishlariga barham berish xalqaro jamoatchilikning birinchi galdagi maqsadlari hisoblanadi. Ayollarga nisbatan siyosiy, fuqarolik va iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotda milliy, mintaqaviy va xalqaro darajada, shuningdek, jins belgisi bo'yicha kamsitishning barcha shakllariga barham berish jamiyatning birinchi galdagi vazifalaridir. Gender tengligi masalasini hal etish jamiyat uchun ayollar huquqlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga egadir. Chunki, jamiyatning barcha sohalarida, ya'ni iqtisodda, siyosatda, ijtimoiy hayotda jamiyat barcha a'zolarining, shu jumladan, ayollarning erkaklar bilan teng imkoniyatlari ta'minlab berilmas ekan, bu jamiyatda ayollar huquqlarini ta'minlashga oid vazifalar ijobiy hal etilmoqda, deb bo'lmaydi. Shuning uchun ham, XXI asrga kelib, xalqaro maydonda ayollar huquqlarini himoya qilish maqsadida turli xalqaro konferensiyalar o'tkazilmoqda. Ularda ayollar huquqlariga oid muammolar o'rganilmoqda va ayollarning jamiyatdagi ishtirokini yanada kengroq ta'minlash hamda ularning barcha huquqlariga amal qilishga qaratilgan takliflar va tavsiyalar ishlab chiqilmoqda. Ana shunday taklif va tavsiyalar asosida esa davlatlar tomonidan bajarilishi lozim bo'lgan xalqaro shartnomalar ishlab chiqilmoqda va davlatlar tomonidan imzolanmoqda. Ularga 1967-yilgi "Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarga barham berish to'g'risidagi deklaratsiya", 1979-yilgi "Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi xalqaro konvensiya", Ayollarning siyosiy huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiya, BMTning 1993-yilgi "Ayollarga nisbatan zo'rliklar va jabr-zulmlarga barham berish to'g'risida"gi Deklaratsiyasi, Xalqaro mehnat tashkiloti, YUNESKO kabi xalqaro tashkilotlarning hujjatlarini misol keltirish mumkin. Ayollar huquqlari va erkinligini xalqaro huquqiy himoya qilishga, bu ayollar muammolarini muhokama qilish va ularni hal etish maqsadida tashkil etilgan xalqaro konferensiyalar, ayollar huquqlariga oid xalqaro hujjatlar va ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro mexanizmlar kiradi.

Ayollar harakatlarining muhim bosqichlari:

- 1975-yil I Butunjahon Ayollar Konferensiyasi va Xalqaro Xotin-qizlar yili deb e'lon qilinishi (Mexiko, Meksika.);
- 1976-1985-yillar BMT tomonidan "Tenglik, Taraqqiyot, Tinchlik" shiori ostida Ayollar o'n yilligi deb e'lon qilinishi;
- 1979-yil "Xotin-qizlar huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya"ning qabul qilinishi;
- 1980-yil II Butunjahon Ayollar konferensiyasi (Kopengagen, Daniya);
- 1985-yil III Butunjahon Ayollar konferensiyasi (Nayrobi, Keniya);
- 1995-yil Ayollar holati bo'yicha IV Butunjahon konferensiyasi (Xitoy, Pekin), Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar platformasi;
- 1995–2004-yillar BMT Bosh Assambleyasining 49-sessiyasida "Inson huquqlari ta'limining o'n yilligi" e'lon qilinishi.

Shu bilan birga, milliy miqyosda ham ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan qonunchilik tizimi shakllanmoqda. Jumladan, 2019-yil 3-sentyabrdan kuchga kirgan O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonunining qabul qilinishi, davlatimizda bu sohada izchil va maqsadli siyosat olib borilayotganligining isbotidir.

Yuqorida qayd etilgan ayollar huquqlarini maxsus himoya qilishga qaratilgan xalqaro va milliy huquqiy asos hamda mexanizmlar, bugungi kunda ayollar huquqlari tushunchasi vujudga kelganligini hamda bu tushuncha asosida inson huquqlarining alohida sohasi shakllanganligini ko'rsatmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ayollar huquqlari nafaqat inson huquqlarining alohida turi sifatida ajralib chiqmoqda, balki shu bilan birga, inson huquqlarining ajralmas huquqlari sifatida bugungi kunda yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. T.:O‘zbekiston,2023.
2. Дискриминация в отношении женщин: Конвенция и комитет.-Женева, ООН,1995.
3. Женщина.Право.Общество.Т.:1999.
4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va O‘zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish milliy tizimi./Mualliflar jamoasi:A.Saidov, F.Bakayeva, K.Arslanova va boshq. Mas’ul muharrir A.Saidov.-T.:”O‘zbekiston”, 2010.
5. Tansiqboyeva G. Ayollarning diskriminasiya qilinishini bartaraf etish-ularning amaldagi tengligining zaruriy sharti.\Ayol huquqi va erkinliklari.T.Adolat.2002.
6. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nizomi va Xalqaro sud Statuti.T.2002.B.31.